

covníci mimobratislavských filozofických pracovísk, ktorí sa zaoberajú uvedenou problematikou a pracovníci pražského Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV, ktorí sa aktívne zúčastňovali na diskusií o nastolenej problematike.

Úvodné slovo — jeho plný text sme uverejnili v 6. čísle minulého ročníka nášho časopisu — predniesol ho člen korešpondent SAV Ján B o d n á r, DrSc. Zdôraznil aktuálny zmysel výskumov dejín filozofického myslenia na Slovensku a podrobne analyzoval jednotlivé hlavné metodologické otázky, ktoré sa týkajú práce v tejto oblasti a ktoré bezprostredne súvisia s prípravou syntetických dejín filozofie u nás.

Filozofiu staršieho obdobia na Slovensku sa zaoberal vo svojom koreferáte PhDr. Teodor M ũ n z, CSc., ktorý sa zamerl na metodologickú problematiku skúmania osvietenскеj filozofie v slovenskom prostredí. PhDr. Mariana O r a v c o v á, CSc., vypracovala štúdiu na tému *Filozofia v rámci pôsobenia trnavskej univerzity*. Metodologickú úvahu o kľúčových otázkach výskumu filozofie v období formovania a profilovania novodobých dejín slovenského národa predniesla PhDr. Elena V á r o s s o v á, CSc. Vo svojom koreferáte sa vyslovila nielen k problémom filozofie národného obrodenia, ale dotkla sa aj niektorých všeobecnejších otázok súvisiacich s historiografiou filozofie na Slovensku.

Osobitný dôraz sa v priebehu rokovania konferencie položil najmä na doriešenie metodologických problémov, ktoré sa týkajú výskumu dejín marxistickej filozofie u nás. Týmto otázkam bol venovaný koreferát PhDr. Dalimíra H a j k u, CSc., *Počiatky šírenia marxizmu na Slovensku* a koreferát Dagmar S m r e k o v e j *Rozvoj marxisticko-leninskej filozofie v rokoch 1945—1948*. Čiastočne sa tejto problematiky dotýkal aj PhDr. Vladimír B a k o š, CSc., vo svojom príspevku *Filozofia v medzivojnovom období*.

Texty všetkých príspevkov uverejňujeme v rubrike State v tomto čísle časopisu *Filozofia*.

Dalimír Hajko

FILOZOF A ESTETIK MIRO NOVÁK (3. 10. 1901 — 16. 9. 1980)

Katedra filozofie Univerzity J. E. Purkyně v Brne usporiadala dňa 20. októbra 1981 konferenciu k nedožitým osemdesiatinám univ. profesora PhDr. Mirka Nováka, DrSc., významného českého estetika a filozofa, ktorý pôsobil v r. 1932—1938 aj na Univerzite J. A. Komenského v Bratislave. Mirko (pôvodne Jaromír) Novák sa narodil v Prahe ako syn historika Jána Bedřicha Nováka, na Karlovej univerzite bol žiakom Zdeňka Nejedlého (doktorská práca o vzniku tvorivej osobnosti Beethovenovej, 1924), neskôr rozšíril svoje odborné záujmy na estetiku (Základy vědy o umění, 1928) a na problémy axiologické (bratislavský habilitačný spis Kantov kriticismus a problém hodnoty, 1936). Po oslobodení pôsobil do r. 1958 ako profesor v Brne, od r. 1958 trvale na Karlovej univerzite v Prahe. K Novákovým najdôležitejším publikáciám z jeho zreleho obdobia patria Česká estetika (1941), Hodnoty a dějiny (1946), Otázky estetiky v přítomnosti i minulosti (1963) a Od skutečnosti k umění (1965).

Brnenská konferencia mala pracovný charakter. Odznelo na nej pätnásť referátov venovaných zhodnoteniu jednotlivých aspektov Novákovho života a diela. Po úvodnom slove J. Cetla zhrnul J. Gabriel základné fakty Novákovkej odbornej biografie a J. Havránek hovoril o osobnosti a práci Novákovho otca,

ktorý mal nepochybný vplyv najmä na návratný záujem Mirka Nováka o problém českého národného vedomia.

Pre Novákove teoretické práce bolo príznačné, že svoje úvahy noeticky, metodologicky i syntetickosťou pohľadu opieral o filozofiu. Preto usporiadatelia konferencie právom venovali základný okruh referátov objasneniu Novákovej filozofickej pozície a orientácie.

J. Cetyl sa sústredil na Novákovu kritiku idealizmu. Z jeho svetonázorovej a odbornej prípravy presvedčivo vyvodil motiváciu Novákovho kritického postoja k tradičnej idealistickej filozofii ducha, ale aj k moderným iracionalistickým a transcendentalistickým teóriám, jeho bytostne antiiracionalistický pátos, ktorý sa premietol nielen do jeho pokrokovej spoločensko-politickej orientácie, ale aj do jeho estetických, axiologických a filozoficko-historických prác. Hodnoty všetkého druhu sú ľudského pôvodu a určenia, a preto nepotrebujú transcendujúce opory. Mirko Novák začal v päťdesiatych rokoch dokonca pracovať na dejinách materializmu, tento projekt však zostal vo fragmente.

J. Zouhar vo svojom referáte *Teória odrazu v estetike Mirka Nováka* ukázal, že Novákov záujem o teóriu odrazu nekorení v päťdesiatych rokoch, ale v predchádzajúcom osobnom vývine, takže tvorí teoretický základ aj jeho starších prác o umení. Zastával názor, že všetky umenia odrážajú skutočnosť, i keď ju mnohé nezobrazujú. Začiatkom päťdesiatych rokov sa Novák prihlásil k Pavlovej reflexológii, ale v aplikácii jeho signálnej teórie na umenie sa dopustil zjednodušenia, ktoré nezostali bez kritickej ozveny. Novák sa potom prepracoval od pojmu signálu k pojmovej dvojici znak—význam a prehĺbenému pohľadu na problematiku a kritériá pravdivosti v umení.

Ďalšie referáty boli venované interpretácii teoreticko-filozofického základu Novákových názorov na dejiny a zmysel dejín. I. Holzbachová [Dejiny a dejepis v poňatí M. Nováka] vyzdvihla jeho filozofický, zároveň však vedecký, nešpekulatívny a o empiriu opretý prístup k historickým faktom. Pripomenula mnohé jeho originálne postrehy na margo histórie, napr. jeho rozlišovanie historického a bežného skutku (historický skutok je čin, ktorý je prvý v rade a mení kvalitu ľudského života v dejinách — objavenie ohňa). Diferencovala, v čom sa Novák zhodoval s marxizmom a v čom sa s ním v starších prácach rozchádzal (napr. skepsa k spoločensko-historickým zákonom, k dejinnej kauzalite). Novákov človek ako rozumová bytosť je tvorca dejín, v podstate je to však abstraktné individuum, ktorého prirodzenosť spočíva v jednote rozumu a kultúry. Novák bol dôsledne presvedčený o tom, že zánik vrcholných ľudských hodnôt by znamenal zánik ľudstva. Cez pátos tohto poznania formuloval svoju kritiku fašizmu.

J. Gabriel v príspevku *Otázka zmyslu českých dejín a problém národa v diele M. Nováka* konkretizoval Holzbachovej všeobecnejšie zistenia. Ukázal, že u Nováka má pojem dejinného vedomia národa dominantnú kultúrno-axiologickú determináciu. V nadväznosti na obrodeneckú filozofiu dejín (Palacký, Kollár) kladie Novák dôraz na hodnotové obsahy národného vedomia, a tým na jednotu (neprotirečivosť) národných a všeľudských záujmov. Pojem národného vedomia však zámerne diferencuje: národ je síce jeden, pretože ide o spoločnosť utvorenú historickou spolupatričnosťou (krajina, jazyk, duch atď.), ale národných vedomí môže byť v danom národe niekoľko. Nováka neprestal priťahovať problém modernej českej národnej sebareflexie.

Mirko Novák patril k tým českým ľavo orientovaným demokratom, ktorí sa organicky prepracovali k marxizmu. Na tento proces ukázal v referáte S. Strohs. Novákov osobný vývin prezentoval jednak „panoramaticky“ (jeho začlenením do osudov českej a slovenskej mysliteľskej ľavice), jednak „portrétovo“ ukázaním na niektoré špecifiká Novákovho profilu a na jeho zaujímavé vzťahy s Emilom Utitzom a Emilom Fillom.

O Novákovom pôsobení na brnenskej univerzite hovoril jeden z jeho bývalých žiakov L. Nový. Aj on zdôraznil organickosť Novákovho prechodu k marxizmu, danú kontinuitou vedy a humanizmu. Ako pedagógovi mu išlo o prebúdzanie tvorivého myslenia u poslucháčov, a to aj v čase, keď prevládlo schematické podávanie marxizmu. Usiloval sa o to, aby namiesto marxizmu „à la thèse“ si mladá generácia osvojovala marxizmus „à la culture“.

Popoludňajšia časť konferencie sa sústreďovala na špeciálnejšie estetické a umenovedné otázky, ale aj v nich patrilo primerané miesto filozofickým, najmä axiologickým aspektom. H. Lorenzová v referáte o estetickej hodnote u M. Nováka načrtla cestu, ktorú Novák prekonal od pôvodného striktného odmietania pojmu krásna (ako idealisticko-špekulatívneho) k prehľadnejšiemu riešeniu tejto otázky zásluhou štúdia dejín estetiky, predovšetkým českej. Postupne sa vrátil aj k termínu krásno, ktorým označoval osobitný odraz skutočnosti v ľudskom vedomí, a to odraz estetický.

Mirko Novák vykonal priekopnícku prácu ako historik českej estetiky. Pravda, jeho Česká estetika z roku 1941 nie je syntetický text, ale súbor profilov najvýznamnejších osobností. E. Foglarová komentovala Novákovu hodnotenie estetiky Palackého, Durdíka, Tyrša a najmä Hostinského, pričom upozornila na Novákovu príznačné kotvenie v tradíciách antickej estetiky a na jeho — fakticky tam koreniace — podriaďovanie estetického etického. L. Soldán sa sústredil na Novákovu interpretáciu rozdielov medzi Durdíkom a Hostinským. Hostinského konkrétny formalizmus mu bol bližší ako abstraktný formalizmus Durdíkov, a to aj preto, lebo Hostinský prekročil vplyvy herbarizmu a inicioval komplexnejšie chápanie pôvodu a funkcie umeleckého diela.

R. Pečman a E. Holubová sa zaoberali Mirkom Novákom ako muzikológom. Z tohto základu Novák pôvodne vyšiel, ba bol aj aktívnym hudobníkom a skladateľom. Preto mu bola blízka problematika tvorivej osobnosti a tvorivého procesu, ako o tom svedčí aj doktorská dizertácia o zrode Beethovenovej skladateľskej osobnosti, ktorá si podržiava istú hodnotu napriek tomu, že mladý Novák v nej do veľkej miery podľahol jednostranne psychologicko-psychoanalytickým postupom.

Novákov záujem o výtvarné umenie bol predmetom referátu J. Sedlářa, ktorý rozobral Novákovu štúdiu *Estetika foriem mechanických* (1929—1930). Išlo o dobovú problematiku užitých umení, ktorej venovala česká avantgarda tých rokov veľkú pozornosť. Novák zasiahol do diskusie o tejto téme dôležitou pripomienkou, že treba rozlišovať nielen pojmy funkčnosti a účelnosti, ale aj rozmanité funkcie umenia. Z dnešného pohľadu je zrejme, že vtedy sa vlastne rodila a kryštalizovala teória výtvarného designu.

S novákovskou tematikou len nepriamo súvisel referát O. Settariovej o otázke hodnotenia v estetickej koncepcii Otakara Zicha.

Do rámca konferencie vhodne zapadlo čítanie ukážok z Novákových textov: jeho *Chvála filozofie* a úryvky z jeho memoárov, týkajúce sa života na brnenskej univerzite v rokoch po oslobodení.

Záverom možno povedať, že nedožitie osemdesiate narodeniny Mirka Nováka sa stali podnetom na nepochybne užitočné podujatie. Predovšetkým preto, lebo nezostalo len pri Novákovej osobnosti, ale aktualizoval sa rad otázok, ktorými sa zapodieval tento významný český estetik a filozof a ktoré sa nastoľujú aj našej súčasnosti na domýšľanie a reinterpretovanie.

Elena Városová